

Yahyâ en-Nahvî'ye Grek filozofları ve tabiplerine dair bir eser daha nisbet edilmekte (Abdurrahman Bedevî, *La transmission*, s. 36-45), onun Câlinûs'un eserleri üzerine çalışmalar yaptığı belirtilmektedir. Ya'kûbî mütercimi İbn Zür'a'ya nisbet edilen *Kitâbü Menâfi'î a'zâ'i'l-ḥayevân bi-tefsîri Yahyâ en-Nahvî* adlı eserin (İbnü'n-Nedîm, s. 323) Aristo'nun *De Partibus Animalium* adlı kitabına Yahyâ en-Nahvî tarafından yapılan şerhin tercümesi olabileceği belirtilmektedir (*DîA*, XX, 476). İbnü'n-Nedîm, Yahyâ en-Nahvî'nin yukarıdaki eserlerinin çoğunu Arapça isimleriyle kaydetmiştir (bk. bibl.; *El²* [İng.], XI, 251-253).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 309, 311, 314-315, 323, 345-346, 348, 351; J. Philoponus, *On Aristotle's Prior Analytics* (ed. M. Wallies), Berlin 1905, s. 67; İbnü'l-Hammâr, *Maḳâle fi enne delile Yahyâ en-Nahvî 'alâ hadeşil-'âlem evlâ bi'l-kabûl min delilil-mütekelimîn aşlen* (nşr. Abdurrahman Bedevî, *el-Eflâtûniyyetü'l-muḥdeşe 'inde'l-Arab* içinde), Küveyt 1977, s. 243-247; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 354-357; J. Pohle, *Dogmatic Theology: The Divine Trinity* (trc. A. Preuss), Freiburg-London 1912, II, 257-263; Abdurrahman Bedevî, *La transmission de la philosophie grècque au monde arabe*, Paris 1968, s. 36-45; a.m.f., *et-Türâşü'l-Yünânî fi'l-ḥadâretil-'İslâmiyye*, Beyrut 1980, s. 50; B. Stock, "Science, Technology and Economic Progress in the Middle Ages", *Science in the Middle Ages* (ed. D. C. Linberg), Chicago 1976, s. 11; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîḥü'l-İslâm*, Kahire 1979, I, 245-250; Mâcid Fahrî, "el-Meşşâ'iyetü'l-kadîme", *el-Mevsû'atü'l-felsefiyyetü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1988, II/2, s. 1280; S. Ebbesen, "Philoponus, "Alexander" and the Origins of Medieval Logic", *Aristotle Transformed* (ed. R. Sorabji), New York 1990, s. 444-462; K. L. Flannery, *Ways into the Logic of Alexander of Aphrodisias*, Leiden-New York 1995, s. 53-65; A. Grillmeier – T. Hainthaler, *Christ in Christian Tradition* (trc. O. C. Dean), London 1996, II, 131-135; D. Graves, *Scientists of Faith*, Michigan 1996, s. 14-16; A. M. Ward v.d.g., *A History of the Roman People*, New Jersey 1999, s. 537; U. M. Lang, *John Philoponus and the Controversies over Chalcedon in the Sixth Century: A Study and Translation of the Arbitrator*, Leuven 2001, s. 48-62; H. A. Wolfson, *Kelâm Felsefeleri* (trc. Kasım Turhan), İstanbul 2001, s. 315-331; R. Sorabji, *The Philosophy of the Commentators 200-600 AD*, New York 2005, s. 178-179; S. Pines, "An Arabic Summary of a Lost Work of John Philoponus", *IOS*, II (1972), s. 321 vd.; R. Wisnovsky, "Yahyâ al-Nahvî", *El²* (İng.), XI, 251-253; C. Wilderbeg, "Philoponus", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London-New York 1998, VII, 371-378; Sahbân Halîfât, "İbn Zür'a", *DîA*, XX, 476.

MUSTAFA SİNANOĞLU

YAHYÂ b. ÖMER el-KİNÂNÎ

(bk. KİNÂNÎ, Yahyâ b. Ömer).

YAHYÂ b. SA'DÛN

(bk. İBN SA'DÛN el-KURTUBÎ).

YAHYÂ b. SAİD el-ANTÂKÎ

(bk. ANTÂKÎ, Yahyâ b. Saîd).

YAHYÂ b. SAİD el-ENSÂRÎ

(یحیی بن سعید الأنصاري)

Ebû Saîd (Ebû Nasr) Yahyâ b. Saîd b. Kays en-Neccârî el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 143/760)

Hadis âlimi, tâbîi.

70 (689) yılından önce doğduğu anlaşılmaktadır. Dedesi Kays b. Amr b. Sehl sahâbî idi; ondan sabah namazının iki rek'at sünneti hakkında bir hadis rivayet edilmiştir (Ebû Dâvûd, "Teṭavvûc", 6; Tirmizî, "Şâlât", 196). Annesi ise ümmüveleddir. Yahyâ b. Saîd fukahâ-i seb'anın talebelerinden ve yaşadığı devrin Medine âlimi diye biliniyordu. Enes b. Mâlik dışında Sâib b. Yezîd, Ebû Ümâme b. Sehl gibi sahâbîlerden; Saîd b. Müseyyeb, Zeynelâbidin Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân, Amre bint Abdurrahman, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, İbn Şihâb ez-Zührî, A'rec lakabıyla tanınan Abdurrahman b. Hürmüz gibi tâbîilerden hadis öğrendi. Kendisinden de yaşça daha büyük olan İbn Şihâb ez-Zührî ile Hişâm b. Urve, Humejd et-Tavîl, Eyyûb es-Sahtiyânî, Mâlik b. Enes, İbn İshak, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme, Evzâî, Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, İmam Ebû Yûsuf, Süleyman b. Bilâl, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve İbn Cüreyc gibi hadisçiler hadis rivayetinde bulundu.

Yahyâ el-Ensârî, Emevîler döneminde Velîd b. Abdülmelik'in halifeliği zamanında Vali Yûsuf b. Muhammed es-Sekaffî'nin görevlendirmesiyle Medine'de, Abbâsîler döneminde Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un görevlendirmesiyle de Kûfe yakınlarındaki Hâşimiye'de kadılık yaptı. Onun memleketinden çok uzakta kadılık yapmayı kabul etmesinde muhtemelen madî durumunun iyice bozulması ve büyük bir borç yükü altına girmesi etkili olmuştur. Yahyâ el-Ensârî'nin, Halife Ömer b. Abdülazîz'in (717-720) zekât âmili sıfatıyla gittiği Tunus'ta gençlere ders verdiği ve oraya yerleştiği belirtilmektedir. Sade yaşamayı tercih eden ve Bağdat kadılığı yaptığı da söylenen Yahyâ'nın son derece tok

gözlü olduğu, bir miras dolayısıyla iki defa gittiği İfrîkiye'den 500 dinarla döndüğü ve bu mirası hiçbir yakınlığı bulunmayan fakih ve muhaddis Rebîâtürre'y ile paylaştığı söylenmektedir (İbn Sa'd, s. 336). Yahyâ b. Saîd, kadılık yaptığı Hâşimiye'de 143 (760) yılında vefat etti, bu tarih 144 (761) ve 146 (763) olarak da zikredilmiştir. Yahyâ'nın Adî b. Neccâr oğullarından Ümeyme bint Sırma ile evlendiği, bu evlilikten Abdülhamîd, Abdülazîz ve Emetülhamîd adlarında üç çocuğunun olduğu belirtilmektedir.

Yahyâ b. Saîd hakkında övgü dolu sözler söylenmiş, hadis ilminde "sika, hüccet ve imâm" diye nitelenmiş, döneminde Hizaz bölgesinin en önde gelen muhaddisi kabul edilmiş, Eyyûb es-Sahtiyânî de Medine'de ondan daha fakih birinin bulunmadığını söylemiştir. Bağdat kadısı muhaddis Saîd b. Abdurrahman el-Cumahî, Yahyâ b. Saîd'in Zührî'ye çok benzediğini ve bu iki âlimin sünnetin büyük bir kısmını kaybolmaktan kurtardığını söylemiştir. Ali b. Medîni büyük tâbîilerden sonra Medine'nin en büyük âlimlerinin Zührî, Yahyâ b. Saîd, Ebû'z-Zinâd ve Bükeyr b. Eşec olduğunu belirtmiştir. İmam Mâlik hocası Yahyâ b. Saîd'in üstün şahsiyetine temas ederek Irak'a gidenlerin değiştiğini, yalnız onun değişmediğini dile getirmiştir. Ahmed b. Hanbel de, Yahyâ'yı "insanların en güvenilirini" diye tanımlamıştır (İbn Hacer, XI, 223). Yahyâ el-Kattân, hakkında ihtilâf edilmediği gerekçesiyle Yahyâ b. Saîd'in Zührî'den üstün tutmuşsa da Zehebî onun Zührî'yi görmediği için bu kanaate vardığını söylemiştir (*A'lâmü'n-nübelâ²*, V, 474-475).

Hadis hâfızı Yezîd b. Zürey'nin belirttiğine göre Yahyâ talebelerine hadis imlâ etmezdi, onlar da hocalarından dinledikleri hadisleri ezberler, ezberlediklerini oradan ayrıldıktan sonra yazarlardı. "Ameller niyetlere göre değeri" hadisi Yahyâ b. Saîd'den önce ferd olarak rivayet edilirken ondan 200 kadar râvinin rivayet etmesiyle meşhur derecesine yükselmiş, Zehebî bu hadisi ondan rivayet edenlerin listesini vermiştir (*a.g.e.*, V, 476-481). İbn Mahled el-Attâr'ın (ö. 331/943) düzenlediği *Mâ revâhü'l-ekâbir 'an Mâlik b. Enes ve Yahyâ el-Ensârî ve İbn Cüreyc* adlı eserin içinde Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadisler de bulunmaktadır; söz konusu eserin bir nüshası Dârü'l-Kütübî'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır (Mecmua, nr. 98/7, vr. 202^a-209^a).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât: el-Mütemmim*, s. 335-337; Ebû'l-Hasan el-İclî, *Ma'rifetü's-sıkkât* (nşr. Ab-

YAHYÂ b. SAİD el-ENSÂRÎ

dülalîm Abdülazîm el-Bestevî), Medine 1405/1985, II, 352; *Vekî*, *Ah̄bârü'l-kuḍât* (nşr. Abdülazîz el-Merâgî), Kahire 1947-50, III, 241-245; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 147-149; Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'i'l-ḥadis* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, I, 207-208; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 101-106; Bâci, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh li-men ḥarrece lehü'l-Buḥârî fi'l-Câmî'i's-şahîh* (nşr. Ebû Lübbâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986, III, 1216-1218; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, V, 468-481; a.mlf., *Tezkiretü'l-ḥuffâz* (nşr. Zekerîyyâ Umeyrât), Beyrut 1998, I, 104-105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 221-224; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 147.

HAYATİ YILMAZ

YAHYÂ b. SAİD el-KATTÂN (يحيى بن سعيد القطان)

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî (ö. 198/813)

Hadis hâfızı ve ricâl âlimi.

120 (738) yılının başlarında Basra'da dünyaya geldi. Muhtemelen ataları Benî Temîm kabilesinin âzâtlısı olduğu için Temîmî nisbesini almış, ancak hiç kimsenin kendisi üzerinde velâ hakkının bulunmadığını söylemiştir (Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 136). Pamuk ticareti yaptığından "Kattân", şaşı olduğundan "Ahvel" diye anılmıştır. En çok faydalandığı hocaları yirmi yıl boyunca derslerine katıldığını söylediği Şu'be b. Haccâc ile Süfyân es-Sevrî'dir. Evzâi, Hammâd b. Seleme, İbn Ebû Arûbe, Mis'ar b. Kidâm, Âsım el-Ahvel, Mâlik b. Enes, Hüseyim b. Beşîr diğer hocalarından bazılarıdır. En meşhur talebeleri ise onun hadislerin illetlerini tesbit etme yöntemini sürdüren Ali b. Medîni başta olmak üzere Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, İshak b. Râhûye ve Abdurrahman b. Bişr'dir. Öğlü Muhammed ile torunu Ahmed b. Muhammed de kendisinden hadis öğrenmiştir. Yahyâ el-Kattân ikindiden sonra mescidde oturur, talebeleri akşam namazına kadar kendisine hadisle ilgili sorular sorardı. Hocalarından Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne ile akranı Mu'temir b. Süleyman ve yakın arkadaşı Abdurrahman b. Mehdî de ondan rivayette bulundu. Hadis öğrenmek amacıyla Bağdat, Kûfe ve Mekke gibi merkezlere seyahat etti. Muhtemelen Mekke'ye yaptığı ziyaretler sırasında, çağının âlimlerinden bazılarıyla görüştü. Yahyâ b. Saîd 12 Safer 198'de (12 Ekim 813) Basra'da vefat etti.

Yahyâ b. Saîd emîrül-mü'minîn fi'l-hadis, imâmül-muhaddisîn, hâfız, sika, me-

mûn, hüccet, sebt gibi hadiste en üst mertebedeki âlimler için kullanılan niteliklerle anılmıştır. Hocası Şu'be b. Haccâc bir kişiyle ihtilâfa düştüğünde ondan hakem olmasını istemiş, Yahyâ da bu olayda hocasının aleyhinde hüküm vermiştir (İbn Ebû Hâtîm, I, 232-233). Kendilerinden hadis alınabilecek râviler hakkında titiz ölçüler koyması ve sadece sika râvilerden hadis nakletmesi sebebiyle çok sert eleştirilerde bulunan (müteşeddid) hadis tenkitçileri arasında sayılmıştır. Hadis sahasında yetkinlikleriyle tanınmayan, rivayetlerinde çok hata yapan bazı zâhid ve sûfilardan hadis rivayet etme konusunda da son derece ihtiyatlı davranmıştır. Hadisleri yazmakla birlikte daha çok ezberinden rivayet eder, uzun hadisleri talebelerinin kitaplarından okur, mâna ile rivayeti de câiz gördü. Süfyân es-Sevrî onunla bir defasında hadis müzakere ettiğinde hâfızasına hayran kalmıştır (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 177). Arkadaşlarıyla beraber bir hocadan hadis okuduklarında onlar yazar, Yahyâ ise sadece dinler, evine gidince dinlediği hadisleri ezberinden kaydederdî (İbn Ebû Hâtîm, I, 248). Bununla birlikte hâfızasına güvenerek yaptığı bazı rivayetlerde yanıldığını itiraf etmiştir (Hatîb, *el-Kifâye*, s. 220). Ahmed b. Hanbel'e göre Yahyâ râvileri en iyi tanıyan, hadis rivayetinde nâdiren hata yapan, rivayetlerinde titiz ve çok dikkatli bir hadisçidir. Özellikle hadis ricâlî hakkındaki derin bilgisi, isnadın inceliklerini ve ta'n noktalarını iyi bilmesi sebebiyle övgüye lâyık görülmüştür (Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 138; İbn Receb, s. 133). İlelü'l-hadis ile cerh ve ta'dîl konusundaki uzmanlığı da herkes tarafından kabul edilmiştir. Hocası Süfyân es-Sevrî bir defasında muhtemelen onu sınamak için tedlîs yaparak rivayette bulununca Yahyâ bunu hemen farketmiş, Sevrî de, "Senin gibisini görmedim, hiçbir kusuru kaçırılmıyorsa" demiştir (Mizzî, XXXI, 339). İsnadla ilgili geniş bilgisi yanında fikhü'l-hadîse dair bilgisi sebebiyle de fakih muhaddislerden kabul edilmiştir. Tebeü't-tâbiîn dönemi Basra muhaddisleri arasında hadis ilminde titizliğiyle öne çıkan Yahyâ el-Kattân, Irak bölgesinde hadis usulü ilminin temellerini atmış, hadise dair bilgilerin sistemleşmesine öncülük etmiş, rivayetleri ve râvileri derinlemesine incelemenin ilk metotlarını ortaya koymuştur (İbn Hibbân, VII, 611). Yahyâ b. Saîd, Basra kuraat âlimleri arasında da seçkin bir yere sahiptir. İlele dair ilk eseri onun yazdığı, zayıf râvilerle ilgili bir kitabı (*ed-Du'afâ'*) ile *Kitâbü'l-Megâzi* adlı bir başka çalış-

masının olduğu nakledilmekle birlikte günümüze ulaşan herhangi bir eserine rastlanmamış, rivayetleri ise *Kütüb-i Sitte'* de yer almıştır.

Nesâi *Müsnedü ḥadisî Yaḥyâ b. Sa'îd el-Kattân* adıyla bir eser yazmış, Ebû Kureyş el-Kuhistânî onun bazı rivayetlerini *Ḥadisü's-şü'yüh* adlı eserinde toplamıştır (Necm Abdurrahman Halef, IV, 97). Yahyâ el-Kattân hakkında hazırlanan yüksek lisans tezleri arasında İvaz Atekî el-Hâzîmî'nin (*Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân muḥaddişen ve nâkıden*, 1400, Ümmü'l-kurâ Üniversitesi eş-Şerîa ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye Fakültesi) ve Sa'd Feçhân ed-Devserî'nin (*Menhecü'l-İmâm Yaḥyâ b. Sa'îd el-Kattân fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, 2001, Küveyt Üniversitesi eş-Şerîa ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye Fakültesi) çalışmaları zikredilebilir (Dayhan, VII/1 [2009], s. 111).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 232-251; IX, 150-151; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, VII, 611-612; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-ḥadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Beyrut 1406/1986, s. 66-67; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 381-391; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 135-144; a.mlf., *el-Câmî' li-aḥlâki'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 139, 185; a.mlf., *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevratî – İbrâhim Hamdî el-Medenî), Haydarâbâd 1357 → Medine, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 44, 86, 87, 115, 128, 129, 161, 220; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), X, 72; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 329-343; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 175-188; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 191-200*, s. 462-471; İbn Receb, *Şerhu İlelü'l-Tirmizî* (nşr. Subhî es-Sâmmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 64, 129, 131-133; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.dğr.), Beyrut 1417/1996, VI, 135-137; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1460; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-'Arabî*, Cidde 1422, IV, 97; Ramazan Özmen, "Basralı Meşhur Muhaddis Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın Hadis İlmindeki Yeri", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/2, Diyarbakır 2007, s. 61-90; Ahmet Tahir Dayhan, "Küveyt Üniversitesi'nde Hazırlanan Hadis Tezleri Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VII/1, İstanbul 2009, s. 111.

ERDİNÇ AHATLI

YAHYÂ b. SÂLİH (يحيى بن صالح)

Ebû Zekerîyyâ (Ebû Sâlih) Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî ed-Dimaşkı (ö. 222/837)

Humuslu muhaddis ve fakih.

137'de (754) Humus'ta doğdu. 147'de (764) doğduğuna dair rivayet isabetli görülmemiştir. Yemen asıllı Himyer kabilesinden olup sonradan Kuzey Arabistan'a yerleşen Cüşem b. Abdüşems oğulların-